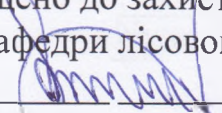

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Агробіотехнологічний факультет

Спеціальність 205 «Лісове господарство»
ОПП «Лісове господарство»

Допущено до захисту
Зав. кафедри лісового господарства

_____
д-р. пед. наук, доцент В.М. Хрик
" 12 " серпня 2023 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього рівня «Бакалавр»**

**ДОСВІД СТВОРЕННЯ ШТУЧНИХ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ
СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У ТОМИЛІВСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ
ФІЛІЇ «БІЛОЦЕРКІВСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»
ДСГП «ЛІСИ УКРАЇНИ»**

Виконав: *Лисенко Олександр Васильович* _____

Керівник: д-р пед. наук, доцент *Хрик В. М.* _____

Рецензент: _____ *Сивацька С.М.*

Біла Церква – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агробіотехнологічний
Спеціальність 205 «Лісове господарство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри лісового
господарства

В.М. Хрик

«29» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачу

Лисенку Олександрю Васильовичу

1. Тема ДОСВІД СТВОРЕННЯ ШТУЧНИХ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У ТОМИЛІВСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ ФІЛІЇ «БІЛОЦЕРКІВСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ДСГП «ЛІСИ УКРАЇНИ»

керівник роботи *Хрик Василь Михайлович*, д-р пед. наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом вищого навчального закладу від «24 лютого» 2023 р.
№ 59/С.

2. Строк подання студентом роботи «29» серпня 20 23 р.

3. Вихідні дані до роботи: літературні джерела з теми дослідження, матеріали лісовпорядкування (пояснювальна записка і таксаційний опис),

4. Перелік питань, які потрібно розробити: Характеристика лісогосподарського підприємства. Едафо-кліматичні умови регіону досліджень. Аналітичний огляд літератури. Методика збору та обробки польового матеріалу. Вивчити досвід створення лісових культур сосни звичайної у Томилівському лісництві філії «Білоцерківське лісове господарство» ДСГП «Ліси України». Висновки та пропозиції виробництву.

5. Дата отримання завдання 28. 08. 2023 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування) і додатків. Робота викладена на 79 сторінках машинописного тексту, з них – 51 основного тексту, містить 5 рисунків і 11 таблиць.

Бакалаврська робота присвячена вивченню досвіду створення культур сосни звичайної у Томилівському лісництві філії «Білоцерківське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

Мета роботи – визначення особливостей росту та продуктивності соснових насаджень, створених з різною початковою густиною у Томилівському лісництві філії «Білоцерківське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

У результаті дослідження:

- узагальнили вітчизняний і зарубіжний досвід створення штучних насаджень сосни звичайної;
- заклали шість тимчасових пробних площ у соснових насадженнях різної густоти;
- проаналізували сучасний стан і продуктивність соснових деревостанів Томилівського лісництва філії «Білоцерківське лісове господарство»;
- визначили вплив густоти насаджень на таксаційні показники в експериментальних 40-річних соснових культурах;
- проаналізували стан трав'яно-чагарничкового ярусу в соснових культурах, створених з різною початковою густиною;
- визначили санітарний стан соснових насаджень, створених з різною густиною.

Ключові слова: сосна звичайна, лісові культури, густина насаджень, трав'яно-чагарничковий ярус, санітарний стан.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПРОДУКТИВНІСТЬ, СТАН І ФОРМУВАННЯ СОСНОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ	8
1.1. Вирощування продуктивних і стійких соснових деревостанів.....	8
1.2. Планаційне вирощування сосни звичайної.....	17
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ Й ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЛІЇ «БІЛОЦЕРКІВСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ДСГП «ЛІСИ УКРАЇНИ»	21
2.1. Місцезнаходження і площа.....	21
2.2. Характеристика лісового фонду.....	23
2.2.1. Поділ лісів на категорії.....	23
2.2.2. Стан та динаміка лісового фонду.....	26
2.2.3. Екологічний стан лісів.....	29
2.3. Рівень інтенсивності ведення лісового господарства і виробнича потужність підприємства.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРИРОДНІ УМОВИ РЕГІОНУ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	34
3.1. Природно-кліматичні умови.....	34
3.2. Об'єкти дослідження.....	36
3.3. Методика дослідження та обсяг виконаних робіт.....	37
РОЗДІЛ 4. СТАН І ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ КУЛЬТУР СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ З РІЗНОЮ ГУСТОТОЮ	39
4.1. Вплив густоти соснових культур на таксаційні показники.....	39
4.2. Стан трав'яно-чагарничкового ярусу у соснових культурах.....	41
4.3. Санітарний стан соснових насаджень.....	43
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА ПРОТИПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	45
5.1. Аналіз стану охорони праці.....	45
5.2. Стан протипожежної безпеки на підприємстві.....	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	58

ВИСНОВКИ

1. Сосна звичайна є одним з поширених деревних видів, які вирощують в Україні. Незважаючи на численні дослідження щодо створення і вирощування штучних соснових насаджень залишаються невивченими питання їх формування та росту в залежності від початкової густоти. Потребує додаткового вивчення проблема стійкості і продуктивності соснових деревостанів створених з різною початковою густотою в умовах зміни клімату. Недостатньо вивчені проблеми відновлення рослинного біорізноманіття після суцільних рубань в штучних соснових насадженнях, що пов'язане з їх стійкістю та проблемами охорони навколишнього середовища.

2. У лісовому фонді філії «Білоцерківське лісове господарство» ДСПП «Ліси України» соснові деревостани займають 49 % від вкритої лісом площі, з них значна частка площ сосняків припадає на чисті за складом, середньовікові, високоповнотні та високобонітетні деревостани, які ростуть у свіжих суборах.

3. У дослідних 40-річних культурах сосни звичайної зі зменшенням густоти насаджень з 4000 до 1000 шт.·га⁻¹ величина середнього діаметру збільшується з 18,0-18,8 до 24,4-25,8 см. У насадженнях зі зменшенням густоти з 4000 до 1000 шт.·га⁻¹ величини середньої висоти збільшуються з 17,0-17,7 до 18,1-18,2 м. У культурах зі зменшенням густоти з 4000 до 1000 шт.·га⁻¹ зменшується запас деревини з 372-396 до 346-362 м³·га⁻¹.

4. Трав'яно-чагарничковий покрив у дослідних насадженнях складається з 30 видів вищих судинних рослин, які належать до 14 родин. Залежно від густоти насаджень їх кількість коливається у межах 15-28 видів. Він представлений наступними життєвими формами: трав'яні багаторічники становлять 89 % від загальної кількості видів, однорічники – 6 % і чагарнички – 5 %.

5. Проективне покриття трав'яно-чагарничкового ярусу залежно від густоти насадження коливається у межах 20-70 % . Частка лісових видів у

насадженнях з різною густиною коливається у межах 38-73 % і, відповідно, частка лучних видів – 27-62 %.

6. За санітарним станом 40-річні соснові деревостани є ослабленими. Дослідні насадження незалежно від їхньої густоти представлені в основному деревами I, II і III категорії санітарного стану. В окремих насадженнях з густиною 1000 шт.·га⁻¹ відсутні дерева IV-VI категорій санітарного стану або їхня частка є низькою (1-5 %).

7. Індекс санітарного стану є нищим у насадженнях з густиною 1000 шт.·га⁻¹ і вищим у насадженнях з густиною 4000 шт.·га⁻¹. Це пояснюється продовженням процесу природного зрідження насадження і сильнішою конкуренцією за ресурси у соснових культурах з вищою густиною.

12. Дзядевич Б. М. Продуктивність сосново-березових і чистих соснових насаджень. *Сільськогосподарська інформація*. 1994. № 5. С. 49.
13. Дзядевич Б. М. Хід росту сосново-березових насаджень Центрального Полісся. *Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість*. 1992. № 1. С. 9-10.
14. Довгаль П. Д. Економічна оцінка лісокультурного процесу Боярської ЛДС. *Наукові праці УСГА*. 1999. Вип 177. С. 57-64.
15. Жуковський О. В. До питання початкової густоти культур сосни звичайної. *Лісівнича наука: витоки, сучасність, перспективи: матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю від дня заснування УкрНДІЛГА, м. Харків, 12- 14 жовтня 2010 року: тези доповідей*. Харків, 2010. С. 111-112.
16. Жуковський О. В. Санітарний стан експериментальних соснових культур з різною густиною у Житомирському Поліссі. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції "Стан і перспективи природокористування в Україні". Ужгород: УжНУ "Говерла". 2018. С. 77-81.
17. Жуковський О. В. Санітарний стан соснових деревостанів після проведення санітарних рубок вибіркових, у кулісах та дрібноконтурних ділянках в осередках ураження короїдом верхівковим. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 28(8). С. 87-91.
18. Жуковський О. В. Санітарний стан, розподіл за класами Крафта й товарності соснових культур із різними початковими густиною й типом розміщення. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2012. Вип. 121. С. 39-44.
19. Закон України «Про охорону праці» від 17 червня 2015 року. *Урядовий кур'єр*, 2015. № 46.
20. Кичилюк О. В. Застосування чагарників для підвищення продуктивності соснових насаджень Волинського Полісся. *Науковий вісник НАУ*. 2006. Вип. 103. С. 210-217.
21. Копій Л. І., Ю. Й. Каганяк, С. Л. Копій, М. М. Михайленко, Копій О. І. Основні напрямки формування високопродуктивних березово-соснових

деревостанів у борах Західного Полісся. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25(1). С. 8-15.

22. Лавриненко Д. Д. Наукові основи підвищення продуктивності лісів Полісся. Київ: УАСГН, 2000. 195 с.

23. Лакида П. І. Фітомаса лісів України. Тернопіль: Збруч, 2002. 256 с.

24. Литвак П. В., П. Н. Таргонський, Ю. В. Бруцький. Скарби лісових екосистем Полісся. Житомир: ДАЕУ, 2006. 428 с

25. Лісовий кодекс України. К.: 2006. 60 с.

26. Лісотакційний довідник / ред. С. М. Кашпор, А. А. Строчинський. Київ: Видавничий дім «Вініченко», 2013. 496 с.

27. Ловинська В. М. Вивчення закономірностей формування крон сосни звичайної північного Степу України. *Таврійський науковий вісник*. 2018. № 101. С. 208-213.

28. М'якушко В. К. Первинна біологічна продуктивність соснових лісів Українського Полісся. *Український ботанічний журнал*. 1972. Т. 29(3). С. 328-339.

29. Маурер В. М. До питання про початкову густоту лісостанів з позицій екологічно орієнтованого лісівництва. *Науковий вісник НУБіП України*. 2009. Вип. 135. С. 123-130.

30. Остапуха С. В. Сучасний санітарний стан соснових насаджень Нижньодніпровських пісках. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20(13). – С. 58-61.

31. Писаренко О. І. Перспективи розвитку лісових плантацій як основи лісовідновлення. *Лісове господарство*. 2014. № 5. С. 2-6.

32. Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання: СОУ 02.02-37-476:2006. [Чинний від 2007-05-01]. Київ: Мінагрополітики України, 2006. 32 с.

33. Поваріцин В. О. Ліси Українського Полісся. Київ: АН УРСР, 1999. 208 с.

45. Тарнопільська О. М. Динаміка показників і відносної продуктивності крон штучних соснових деревостанів різної густоти в степовій зоні. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2014. Вип. 125. С. 53-63.

46. Тарнопільська О. М. Особливості росту і формування штучних насаджень сосни звичайної різної густоти в Північному Степу України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2008. Вип. 112. С. 62-70.

47. Тарнопільський П. Б. Ріст і стан лісових культур сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.), вирощуваних з азотонакопичувачами на рекультивованих землях. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2017. Вип. 131. С. 123-134.

48. Ткаченко Б. В. Вплив густоти на ріст і продуктивність рядових і групових культур сосни звичайної. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2000. Вип. 22. С. 34-41.

49. Ткачук В. І. Проблеми вирощування сосни звичайної на Правобережному Поліссі. Житомир: Волинь, 2004. с. 261.

50. Ткачук В. І. Структура, склад і продуктивність лісів Житомирської області. Матеріали Всеукр. наук. історико-краєзн. конференція “Житомирщина крізь призму століть”. Житомир: Журфонд, 1997. С. 168-171.

51. Товстуха О. В. Вплив екологічних чинників на стан соснових насаджень північно-східної частини України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. с.-г. наук: спец. 06.03.03 “Лісознавство і лісівництво”. Харків, 2015. 24 с.

52. Туркевич І. В. Економічна ефективність вирощування лісових культур різної густоти. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2005. Вип. 38. С. 47-54.

53. Усеня В. В., Крук М.К. Стан і перспективи плантаційного лісовирощування хвойних порід. *Лісове і мисливське господарство*. 2009. № 10. С. 21-26.

54. Фучило Я. Д. Плантаційне лісовирощування в Україні: перспективи розвитку. *Наукові праці ЛАН України*. 2008. Вип. 6. С. 97-99.

55. Шпарик Ю. С. Характеристики стійкості лісів та методика їх визначення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22(3). С. 58-63є
56. Юхновський В.Ю., Левандовська С.М., Хрик В.М. Атлас фітоіндикаторів типів лісорослинних умов Лісостепу України // Монографія. Біла Церква: "Білоцерківдрук", 2013. 651 с.
57. Harry J., Smith G. Influences of spacing on radial growth and percentage latewood of Douglas-fir, western hemlock, and western redcedar. *Journal of Forest Research*. 1980. Vol. 10(2). P. 169-175.
58. Kirchhefer A. J. Dendroclimatology on Scots pine (*Pinus sylvestris* L.) in northern Norway. Tromsø: University of Tromsø, 1999. V, 41 p.
59. Koprowski M., R. Przybylak, A. Zielski, A. Pospieszńska Tree rings of Scots pine (*Pinus sylvestris* L.) as a source of information about past climate in northern Poland. *International Journal of Biometeorology*. 2012. Vol. 56. P. 1-10.
60. Plauborg K. U. Analysis of radial growth responses to changes in stand density for four tree species. *Forest Ecology and Management*. 2004. Vol. 188(1-3). P. 65-75.
61. Wężyk P. Określanie parametru zagęszczenia drzew w drzewostanach sosnowych na podstawie analizy chmury punktów naziemnego skaningu laserowego. *Roczniki Geomatyki*. 2010. T. VIII, Z. 7(43). P. 83-90.